

וויל-העלם

פרשת ייחסו של כ"ק אדמו"ר שלום דובער מליובאוויטש נ"ע
לקיסר גרמניה וילהלם השני

כתבים ומסורות, הערות והשוואות

מזכרת מסעודת שבע-ברכות של
מאיר שלמה וחסיא יונבד שיחיו וילהלם
ח' אדר שני ה'תשפ"ד

להערות: wilhelmcd@gmail.com

תודות לבניי מנחם מענדל ושמואל אלעזר שיחיו וילהלם
שסייעו בהגהה ובעריכה

**רב שמואל בר רב יצחק מרקד [לפני הכלה] אתלת.
א"ר זירא קא מכסיף לן סבא כי נח נפשיה איפסיק
עמודא דנורא בין דידיה לכולי עלמא . . א"ר זירא
אהנייה ליה . . שטותיה לסבא (כתובות יז, א)**

בקרב עדת חסידי חב"ד ידוע מקדמת דנא ייחסו השלילי עד מאוד של כ"ק אדמו"ר רבי שלום דובער (הרש"ב) נ"ע - נשיאה החמישי של תנועת חב"ד-ליובאוויטש ומקברניטי היהדות בדורו - כלפי קיסר גרמניה וילהלם השני. אך דומה שעד כה טרם נאספו כל השמועות המתעדות את הנושא לפונדק אחד.

כעת, משחוגגים אנו את שמחת בית משפחת וילהלם, נישואי שאר-בשרי החתן הת' מאיר שלמה שי' וילהלם, בן ש"ב הרה"ת ר' לימא שי', ר"מ ישיבת ליובאוויטש במוריסטאון, ניו ג'רסי, עם הכלה חסיא יוכבד תחי' וילהלם, בת-אחי, שליח כ"ק אדמו"ר זי"ע ורב העיר אוז'גורוד, אוקראינה, הרה"ת ר' מנחם מענדל שי', דומה שהגיעה השעה. ואם לא עכשיו, אימתי...

.

עד שנפרש את פרשת וילהלם השני בדרך ארוכה יחסית - לא מחמת חשיבותו הוא, אלא משום שמחשבותיו, רעיונותיו והגיון לבו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע ספונים וחשובים הם לפרשם - נכתוב לפחות בקצרה את שורשי משפחת וילהלם החב"דית, המשותפים לחתן ולכלה דגן שיחיו.

החתן שי' הוא נין דודנו-זקננו, פאר משפחתנו לאורך ימים ושנים טובות, הרה"ח ר' משה אהרן וילהלם שליט"א. הכלה תחי' היא נינת זקננו הרה"ח ר' אשר וילהלם ע"ה. האחים ר' אשר ור' משה אהרן - אשר עשו יחד לפרנסתם עשרות בשנים באהבה ואחוה שלום ורעות - הם בניו הגדולים של זקננו המשותף, הרה"ח ר' חיים דוד וילהלם ע"ה.

ר' חיים דוד היה בנם של האי גברא רבה, רודף צדקה וחסד, מיקירי קרתא דשופריא, רבי נחמן יוסף וילהלם ורעייתו פייגא ברכה, בתם של החסיד ר' ישראל שמעון שיין (מחסידי חב"ד בישוב הישן בירושלים ת"ו. בן החסיד ר' דובער שיין, מחסידי כ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע בעיר מאהליב, חתן הגאון החסיד ר' ישראל פאזנא מסטראדוב וקלימוביץ (תשובות ממנו נדפסו בקובץ יגדיל תורה)) ורעייתו לאה, בתו של החסיד ר' חיים יוסף דוד אזולאי ('בכור אזולאי'), בנם של רבי יהודה זרחיה אזולאי ורעייתו לאה, בת החסיד ר' אהרון משה יפה, בן החסיד הנודע ר' ישראל יפה, המדפיס מקאפוסט, מתלמידי כ"ק רבינו הזקן נ"ע (ראה ערכו ב'בית רבי' עמוד עה). ר' חיד"א האמור, בהתיימותו, גדל והתחנך בדרכי חסידי חב"ד, בחברון, בבית דודו-זקנו החסיד ר' אפרים יפה, מחסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע (ראה ערכו שם עמוד קז).

זקננו ר' חיים דוד, היה מחניכי ישיבת "תורת אמת" בעיה"ק ירושלים ת"ו, שם קיבל מהמשפיע הנודע, החסיד הנעלה, ר' אלטר שימחוביץ' ע"ה. לימים עשה בארה"ב למען ביסוסה של הישיבה ואף זכה להסתופף רבות בצל כ"ק אדמו"ר זי"ע. הוא הוא אבי משפחת וילהלם החב"דית וממנו נפוצה בכל הארץ המשפחה לענפיה, ובתוכה תלמידי חכמים, חסידים ואנשי מעשה, מרביצי תורה ומפיצי מעיינות החסידות בשליחות אבינו רוענו כ"ק אדמו"ר זי"ע.

זהו העניין בקיצור גדול.

•

מתבקש גם לציין את השורשים המשותפים הנוספים של החתן והכלה שיחיו, בהיותם מגזע משפחת בית הרב: החתן נכד-נכדת החסיד ר' עזריאל זעליג סלונים, והכלה נינת זקננו הגאון החסיד ר' שמואל אלעזר היילפרין, נכד מרת פעשא הדסה - בני החסיד ר' זאב דב (וועלוול בער) סלונים הי"ד, בן בנה של הרבנית הצדקנית מרת מנוחה רחל, בת כ"ק אדמו"ר האמצעי, בן כ"ק רבינו הזקן.

•

פרשת התייחסותו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע לקיסר וילהלם השני, תורה היא, מרתקת היא, ויש לומר שגם "שמימית" היא. ראויה היא להידרש בשבעים פנים ועומקים. במסגרת זו שנערכה בצוק העיתים, תוך תמרון בין שירות מילואים, מילוי שליחותנו ושאר טרדות החיים, הספקתי רק לסדר את השמועות דבר דבור על אופניו כפי שהיה נראה בעיניי ולהעיר אי אלו הערות. גם הערות שנותרו בלתי פתורות, נותרו כאלו רק בשל אפס הפנאי וישוב הדעת. ועוד חזון למועד. רק את זאת יש להעיר, אף שהוא מובן מאליו, שבלתי אפשרי להבין פרשה זו על בוריה מבלי לדעת את פרשת גדולת כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע, קדושתו ויראתו, עיסוקו האינטנסיבי בדרושי חסידות, אמירתם וכתבתם, הדרכת קהל עדת החסידים, שימת עין מיוחדת למפעל חייו - ישיבת "תומכי תמימים", ויתר עיסוקי כלל ישראל שתמיד היה ראש וראשון להם.

•

יזכו החתן והכלה שיחיו לבנות בית נאמן בישראל, ובמהרה בימינו נזכה להתראות עם הרבי זי"ע, מלך ביופיו, בביאת משיח צדקנו - "קיסר ופלגי קיסר" (ראה לקוטי שיחות חלק לה עמוד 207 ואילך).

חיים דוד וילהלם

בן לאבי מורי הרב ישראל נחום שי'

כפר ויתקין - מחנה שורה
אדר ראשון ה'תשפ"ד

ראש משפחתנו, הרה"ח ר' חיים דוד וילהלם ע"ה,
אל מול פני כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע בהתועדות.

הזיידע ר' חיים דוד בסוכה בחברת צאצאיו. מימינו סבא-רבה של החתן, הרה"ח ר' משה אהרן שי'.
משמאלו סבא-רבה של הכלה הרה"ח ר' אשר ע"ה.

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקווי
ברוקלין, נ. י.

ב"ה, ימי הסליחות ה'תשי"ם
ברוקלין

אל הלסידר ישיבת הערב בירושלים בארצנו
הקדושה הבנה וחכונן במהרה בימינו על ידי
משיח צדקנו

סניף ביה ישראל

מחלקה ב'

מחלקה א'

אהרן אינהורן
יעקב הניג
יואל בורשפאן
אברהם אתרן בוקסמן
משה איזיק בוקסמן
יהונתן רוזנמל
ישעי' חנן רוזון
אברהם גד רהר
יוסף רוטמן
דוב ליין
ברוך בן חיי' בילה

רפאל בנימין/סוסיבר
נחום כהן
יחיאל צבי עקשמן
אברהם יצחק קלר
אליעזר קלאר
אברהם שלמה פילברסמן
פנחס ברוך וילהלם
אלעזר גלבשמן
אברהם משי זהב
יצחק נחום נויסם
אברהם אתרן רוזנמל
רפאל אתרן אבל
מנאם שלמה וילהלם
שלמה שבתי יודלביץ
אברהם נחמן טשון ויגלר
יוסף רוזנר

ישראל יואל כהן
שלום ברוך העניג
חנניא יוסף איזנבאך
ישראל שמעון בקרמן
מאיר מינצבורג
אלימלך בורי נשמן
צבי ויגלר
אברהם איזנבך
ישעי' הרצל
מנחם קירשי נבויס

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

מכתבם פ"נ בנועם קבלתי.

ולקראת חשנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לסובה
ולברכה, חנני בזה להביע להם ברכתי, ברכה כתיבה וחתימה טובה לשנה
טובה ומתוקה, שנה הצלחה בלימוד תורה וקדושה בקפידה וקיום מצוותי.
מחוך בריאות הנכונה.

בברכה לחלמוד תורה ביראת שמים

הפ"נ דיו"ר לחדש הרחמים בעהו נתקבל.

רבים רבים מצעירי ירושלים, מגזע חסידי חב"ד ושאינם, זכו להידבק בכ"ק אדמו"ר זי"ע כאשר השתתפו
ב"ישיבת ערב" שייסד סא-ארבה של הכלה, הגאון החסיד ר' שמואל אלעזר היילפרין ע"ה - אז, ראש
צעירי אגודת חב"ד בירושלים ת"ו. הסניף הראשון והמרכזי היה בבית-הכנסת חב"ד בשכונת בית-ישראל,
שם כיהן ברבנות אביו הגאון החסיד ר' חנניה יוסף ע"ה, וממנו יתד ופינה לרשת הישיבות-ערב שנפתחו
ברחבי ירושלים. אגרת הרבי שלפנינו ממוענת לתלמידי הסניף המרכזי בשכונת בית-ישראל, ונוכרים
בה התלמידים: דודינו-זקנינו היקר והמסור, מנאמני בית-חיינו, הרה"ח ר' ברוך שי'; דודו-זקנו של החתן,
הרה"ח ר' נטע שלמה ע"ה; ודודה-זקנה של הכלה, הרה"ח ר' פנחס שי'. יש לציין שבאותה תקופה ניהל
את הישיבת-ערב דודינו-זקנינו הגה"ח ר' מנחם בן ציון ע"ה.

ווילהלם-ירוד"ר
 RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
 Lubavitch
 770 Eastern Parkway
 Brooklyn 13, N. Y.
 HYacinth 3-9250

סנדקס מענדל שניאורסאהן
 ליובאוויטש
 770 איסטערן פארקוויי
 ברוקלין, נ. י.

ב"ה, ימי הסליחות, ה'תשי"ח
 ברוקלין, נ. י.

האברך אברהם יצחק שי'

שלום וברכה!
 המכ' המעלה שלו נחקבל.

ולקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל
 ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע לו ברכתי,
 ברכה כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומחוקה
 בגשמיים וברוחניים.

בברכה לת"ח ביראת שמים

הדרך לקרב חבריו מלפנים לדא"ח - יחיעץ עם
 זקני אנ"ש שבסביבות הנ"ל. ומובן שלכל לראש הוא
 ע"י שהוא עצמו יהי' דוגמא חי' להנ"ל.

בי"ת, ית' ניסן תשכ"א
 ברוקלין

החיה אי"א נוי"נ עוסק באיצי
 סוה" אברהם יצחק שי'

שלום וברכה!
 במקנה למכתבו משילהי ארז, שהביקני באיחור זמן
 בו כותב עיד הלפיד' מוסדות הביד במרוקא שקלו קחה לאתיק חי'ו
 ורואים להמשיך ליפורם בישיבות הביד, וכאילו נחקלים בסירוב
 וכו',

ומובן שלכאורה אינו מובן, שהרי בודאי שהנחלה
 מוסדות הביד באתיק חי'ו רואים לסייע לכל הרואה להתחנך בחי'ו
 וקני'ו ע"י עמל'ו אל'ו שכבר למדו במוסדות הביד,

בכל זה כיון שהכל חלוי בהשגחה פרטית, יעוררו
 קוהים הנחלה מוסדות הביד בהאסור, ובפרט על פי מאסר חזל
 אין מורדין אלא למורדין.

בהקשרו יזכירו אותו ואם כל אלה שכותב אודותם
 על הציון הקי' של כייק מוי"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבגים זי"ע
 סתמים להוכיח כחבו.

קוהי חוקה מוסף על הקביעות קמים שיש לו בלימוד
 תורה הנגלה יש לו גם קביעות בלימוד תורה התמידית, וגם מוסף
 בזה מוסן לוסן כמי הצי"ח להקלות בקדש, ובפרט בתקופתנו דעקבתא
 רמשיאא ובמא"קתיו שהביבות מ'והדה לתורה התמידית בה מי"ס קדם
 וזרי זכינו ונהללה ע"י העש"ים הלמיד'ו והלמיד'י הלמיד'ו
 וכו' ובתוספת הסברה הבנה והשגה ע"י נשיאי הביד שהחיל מרבנו
 חזקן בעל התני"א - מוסף בנמאר דתורה' והשולתן ערוך מוסף
 בגולה דתורה.

בברכה לבשוים

מנ"י קדוש הסודע לא בא כייק
 אדמו"ר שליט"א על החתום והנני חותם בשמו,
 המזכיר

שתי אגרות מכ"ק אדמו"ר זי"ע
 לדודינו-זקנינו, רב-הפעלים
 לתורה ולמצוות,
 הרב אברהם יצחק (אברמל)
 וילהלם ע"ה.

הנותן תשועה
 למלכס וממטלה לביסוס, מלמטס מלכות כל עולמס
 ופועה את דור עברי כבוד רבוע, הנותן כום רידיך
 ביסוס עקום מרובה, הוא יסך וישמור תעבר ויעשה
 וירכסם ועל וישמור למעלה עקלה את אר-ונט
לקיסר ווילהעלעם השני
 עש אשכח הקיסרות
אמניסמטא וויקטאריא
 ויש עשר פריעיריך ווילהעלעם
 מלך מלכס מרמס ודוד וישמור כמלך עולמ
 יעלה ויבד נקסם תחת רחל ויעל שמועו לעמו ויה
 שנה יעלה, מלך מלכס מרמס תתן מלכס ויה
 וישיר השמט וישמור מכות עקום וקם כל השמיר
 וכיסוס תשע, ויודע וישמור ימכר לעמו
 לעין נעל, תן דוד רידיך
 ובמסור אמן

וויל-העלם

פרשת ייחסו של כ"ק אדמו"ר שלום דובער מליובאוויטש נ"ע
לקיסר גרמניה וילהלם השני

כתבים ומסורות, הערות והשוואות

במעליו יתנכר: תחילת ה"היכרות" - תרמ"ה

"זה אחת ושלושים שנה שאני מכיר אותו"¹, התבטא כ"ק אדמו"ר רבי שלום דובער (הרש"ב) מליובאוויטש נ"ע, בשמחת-תורה תרע"ו, כלפי אחרון קיסרי גרמניה הקיסרית, "הרייך השני", הקיסר פרידריך וילהלם ויקטור אלברט מפרוסיה, הנודע בפי כל בשם "וילהלם השני".

אם נחזור שלושים ואחת שנה אחורה מתרע"ו, נגיע לתרמ"ה. ואכן בידינו תיעוד על ביקור אדמו"ר הרש"ב בברלין שבגרמניה בשנת תרמ"ה². מעניין לציין שבאותה שנה אדמו"ר הרש"ב היה בן עשרים וארבע שנים בלבד. הוא אמנם כבר דרש בעוז מאמרי חסידות, אך טרם הואיל לקבל על עצמו את עול נשיאות חב"ד-ליובאוויטש בשלימות. תקופה זו מכונה בפי בנו כ"ק אדמו"ר רבי יוסף יצחק (הריי"צ) נ"ע³ תקופת "חורבן ליובאוויטש".

כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע

ספר המאמרים שדרש אדמו"ר הרש"ב בהיותו בן 22-24

במקביל, קיסר גרמניה באותם ימים היה וילהלם הראשון, סבו של וילהלם השני. יורש העצר היה פרידריך השלישי, אביו של וילהלם השני, ולימים קיסר גרמניה למשך שלושה חודשים.

1. זיכרונות החסיד ר' ישראל ג'ייקובסון, זיכרון לבני ישראל, ברוקלין, תשנ"ו, עמוד נא. וגם בתוך: הרב יהושע מונדשיין, כרם חב"ד 3, כפר חב"ד, תשמ"ז, עמוד 255.
2. אגרות קודש אדמו"ר הריי"צ חלק ג, קה"ת, ברוקלין, תשס"ד, עמוד תקכד.
3. אגרות קודש שם, עמוד שפח.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע

מיודענו, וילהלם השני, הפך לקיסר גרמניה רק בשנת תרמ"ח, שלוש שנים אחרי תחילת ה"היכרות".

מהי אפוא טבעה של אותה "היכרות" שהחלה בתרמ"ה?

אפשר לדבוק בניסוח השמועה הפותחת, שאדמו"ר הרש"ב התבטא ש"אני מכיר אותו", את וילהלם השני דייקא, ולהניח שכבר אז היה דמות מוכרת בקיסרות, ואולי אפילו פופולרית ומובילת דעת קהל. אפשר גם לומר שכוונת אדמו"ר הרש"ב הייתה להיכרות עם הרוח שנשבה באותן שנים בקיסרות הגרמנית - רוח של גאות, השכלה והגות כפרנית, ו'אפיקורסות' - רוח אחרת מרוחו של אדמו"ר הרש"ב.

מיניה וביה: כתיבת חסידות על שולחן הקיסר

כותב אדמו"ר הריי"צ במאמר-חסידות שלו⁴:

דירה נאה והיכל מרווח פועל הרבה גם בצדיקים ובעלי נשמה גבוה, שפועל פתיחת החושים והתרחבות הכשרונות באופן נפלא, וכמעשה הידוע באחד מגדולי הרביים בעניין זה⁵.

מעיר על כך חתנו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, בשולי הגיליון:

אולי הכוונה למה שכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, באחד מביקוריו באשכנז, השתדל ביותר להכנס בארמון הקיסר⁶, וכשבא לטרקלין ששמש חדר כתיבה להקיסר, ישב ליד שולחן הכתיבה וכתב דא"ח [דברי אלוקים חיים, כינוי למאמר חסידות] על גליוני הנייר המיוחדים לקיסר שהיו מונחים שם. ואח"כ הפליא פתיחת החושים שנגרם על ידי כל הנ"ל - וכמו שסיפר בנו כ"ק מו"ח אדמו"ר שהי' נוכח אז, בארוכה.

במקום אחר⁷ מוסיף הרבי זי"ע פרטים ששמע מחותנו על גורל הגיליון שנכתב על שולחן הקיסר, ועל טקסט נוסף - מלבד מאמר חסידות ("דברי אלוקים חיים") - ש"נראה" שנכתב באותה הזדמנות:

מה שכתב אדנ"ע [אדמו"ר הרש"ב] בארמונו של הקיסר וילהעלם - הרי בפורים

4. ספר המאמרים תש"ד, קה"ת, ברוקלין תשמ"ו, ע' 114.

5. ראה רשימת הרב אברהם וויינגרטן מדברי אדמו"ר הריי"צ בסעודת ליל שבת קודש פרשת נח ה'תש"ג: "כ"ק אאמו"ר [הרש"ב] היה לפעמים משבח את ההרחבה (רחבות). פעם אחת כשהיינו בהולנד, נכנסנו לאולם גדול מהחדרים המפורסמים שם, ואמר לי כ"ק אאמו"ר: כאן היה טוב ללמוד לקוטי-תורה". וראה שיחת כ"ק אדמו"ר זי"ע, יום ב' של חג השבועות תשכ"ג, תורת מנחם חלק לו, קה"ת, ברוקלין, תשס"ז, עמוד 42: "וענין זה נאמר אפילו בצדיקים גדולים, שגם אצלם פועלת "דירה נאה" הרחבת הדעת. וע"ד המובא במהרי"ל אודות רבינו תם, וכן מסופר גם אודות הצמח-צדק, שבמקרים ידועים היו מניחים לפניהם בעת הלימוד "תל של זהובים", ועי"ז נעשה אצלם הרחבת הדעת".

6. ע"פ הרב זושא וולף, אדמו"רי חב"ד ויהדות גרמניה, ירושלים, תשס"ז, עמוד 43, "ארמונו של המלך וילהלם הנ"ל הוא מארמונות הנק' "סאנס-סוסי" Sans Souci הנמצאים בפוטסדאם הסמוכים לברלין".

7. רשימת היומן, קה"ת, ברוקלין, תשס"ו, עמוד שלו (עם פיענוחי המערכת).

כ"ק אדמו"ר הרי"צ נ"ע וכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע

האחרון של אדנ"ע בחיים חיותו בעלמא דין (בשנת פר"ת) כשגמרו הסעודה ונכנס לחדרו, נכנסתי [בנו אדמו"ר הרי"צ] ג"כ, ולקח אדנ"ע פארטפעל (תיק⁸) מכיסו, הוציא משם גליון, ושאלני: יוסף יצחק, דו דערקענסט? [אתה מזהה את הגליון?] והדליק גפרורית ושרפו. נתדעזעתי וצעקתי: טאטע... [אבא...] וענני: טאטע . . ווייס דאך א טאטע ואס ער טוט [אבא... הרי אבא יודע מה הוא עושה]. לקח גליון אחר - והוא פתקא מיוחדת אלי⁹ שמלבד הצואה - והניח במקום שהי' מונח הקודם (בהתיק הנ"ל). ומזה נראה לי שבגליון הנשרף היו ג"כ עניינים מסוג זה.

החסיד ר' אברהם וויינגרטן, תלמיד ישיבה בחצר אדמו"ר הרי"צ בברוקלין, תיעד

8. ראה להלן עמ' 22.

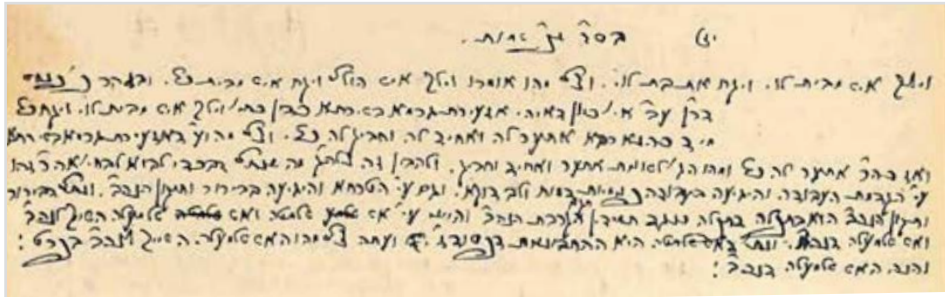
9. ברשימות שם מציינים ל"צעטיל המיוחד" שנדפס באגרות קודש אדמו"ר הרש"ב חלק ב, קה"ת, ברוקלין, תשמ"ו, עמוד תתקז.

סיפור זה - בתוספת פרטים על מקום האירוע ועל היקף הטקסט שנכתב באותו מאורע - כפי שסיפרו אדמו"ר הריי"צ, בסעודת ליל שבת קודש פרשת נח ה'תש"ג:

בהיותי [אדמו"ר הריי"צ] עם כ"ק אאמו"ר [הרש"ב] בוירצבורג¹⁰, שם ישנו חדר (היכל)¹¹ שהקיסר וילהעלם (מלך גרמני) כתב שם את הפקודה הראשונה¹² לאחר הכתרתו למלך ("קרינאציע"). בחדר זה היה שולחן וכסא, ועל השולחן היה מונח עדיין הקולמוס [שבו כתב את הפקודה] ומעט דיו עליו. על ידי השתדלות פעלתי שיתנו רשות לכ"ק אאמו"ר ליכנס שמה, וישב ליד השולחן ולקח את הקולמוס עם המעט דיו שנשאר עליה [ואח"כ טבל את הקולמוס בהדיו שהיה מונח שם], ולקח מהנייר שהיה מונח שם וכתב על זה חסידות, "בויגן"¹³ שלם מהחל ועד כלה.

ברשימות הגאון החסיד ר' זלמן שמעון דבורקין¹⁴, מתלמידי הישיבה בליובאוויטש ולימים רבם של שכונת קראון-הייטס ושל בית מדרשו של הרבי זי"ע, מופיע סיפור זה - כנראה כפי ששמע אותו מפי אדמו"ר הריי"צ בשמיני-עצרת תר"פ ברוסטוב - בגרסה שונה:

10. ברשימת אדמו"ר הריי"צ (ספר השיחות תרפ"א, קה"ת, ברוקלין, תשס"ד, עמוד 15): "בשנת תרס"ז . נוסע הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרש"ב] . . עם כל בני ביתו שי' לעיר ווירצבורג - באייערין - וגרים שם כעשרה חדשים עד חצי אלול". וברשימת היומן, עמוד רסה: "בוירצבורג, בהיותנו שם בשנת [תר"ס-ו-ז".
11. שמה היה זה בארמון ריזדנץ (Würzburger Residenz) בעיר. או שמא לא דדקדק הכותב, והכוונה היא שבתקופת שהותם בוירצבורג, בקרו בארמון בברלין, כבגרסת הרז"ד דבורקין דלהלן, וכהשערה שבערה 6.
12. לא הצלחתי לעמוד על טבעה.
13. ה"בויגן" הוא גיליון נייר מקופל לכדי חוברת בת שמונה עמודים (89). כך ראיתי כותבים בכמה מקומות. אמנם ראה הרב שלום דובער לוי, עבודת הקודש, ספריית ליובאוויטש, ברוקלין, תשפ"ג, שולי עמוד קכב. וראה להלן בגרסת הר"ג כהן שמידת הנייר הייתה "פערטל" (49).
14. בתוך: הרב רפאל נחמן הכהן, שמועות וסיפורים חלק ב, כפר חב"ד, תשל"ד, אות מד, עמוד 47. במהדורה המעובדת, ברוקלין, תש"ג, עמוד 53. ומשם לקובץ זכרון הרז"ש, ברוקלין, תש"ע, עמוד 68. בכותרת לרשימת זיכרונות אלו (במהדורה הראשונה - בסוף "תוכן הסיפורים". במעובדת - עמוד 37) נכתב: "א-סו רשימות וסיפורים מהרה"ג הרה"ח ר' זלמן שמעון דבורקין, ששמע מהרה"ח ר' שמואל גרונם [אסתרמן] ז"ל". אמנם מכמה סיבות צריך עיון אם את הסיפורים הנידונים כאן שמע כותב הרשימות מר' גרונם. בספר השיחות תר"פ, קה"ת, ברוקלין, תשס"ד, עמוד 1, נדפסה רשימה זו (באי אלו שינויים) כהנחה משיחת אדמו"ר הריי"צ ב"שמיני עצרת תר"פ". והוא כנראה ע"פ הנאמר ברשימת רז"ש" על סיפור נוסף שהתרחש באשכנז (אות מב בשמועות וסיפורים שם) (עמוד 46 במהדורה הראשונה ועמוד 52 במהדורה המעובדת), שהועתק ג"כ בספר השיחות שם עמוד 2), שסיפור זה סופר ע"י אדמו"ר הריי"צ בשמיני עצרת תר"פ, והסיקו שכל רצף הסיפורים ע"ד אשכנז ברשימה זו (אותיות מב-מה) סופרו אז (ואולי בידם רשימה נוספת). בעקבות כך שינו בסה"ש את הניסוח לגוף ראשון. מדברי ימי חייו של רז"ש עולה שלכאורה אכן היה ברוסטוב בתר"פ (זכרון הרז"ש עמוד 10 למטה).

מאמר דיבור-המתחיל "וילך איש מבית לוי" בכתב-יד-קדשו של אדמו"ר הרש"ב.
נמצא בגנזי ספריית ליובאוויטש בניו-יורק.

כשהיה הרש"ב בברלין¹⁵, הלכו פעם לשוח בגן הנקרא "קייזערליכער גארטן" [גן הקיסר]. הנכנסים לשם היו מוכרחים ללבוש על מנעליהם אנפלאות מיוחדות ("לייוונטענע קאלאשן"¹⁶) שלא ללכלך הגן. ומשום חשש שעטנז הלבישו על המנעלים מטפחות אף. בגן היה היכל קטן המיוחד למלך ווילהעלעם. כאשר המלך היה בא לגן, היה נכנס לשם לפוש. והיה שם שומר שלא הניח לשום אדם להכנס. אדמו"ר נ"ע התבטא לפניו [לפני בנו אדמו"ר הריי"צ] שיש לו חשק להיכנס לשם. מה עשה, נגש לשומר ונתן לו מטבע אחת גדולה שיקנה לו איזה דבר לשתות, וכשהביא לו המשקה והעודף מהמטבע, נתן לו (בנו הריי"צ) העודף בעד טרחתו. ועי"ז נתקרב עמו, והביע לפניו חפצו שירשה לאביו להכנס לשם. וגם נתן לו שוחד, והרשה לאדמו"ר להכנס. והשומר עמד מבחוץ לראות אם המלך יבוא, כדי לרמוז לו שיצא. אדמו"ר נכנס לפניו. שם היה כיסא ושולחן, ועל השולחן היו מונחים נייר וקסת הסופר ועט. אדמו"ר ישב על הכסא (ער האט זיך א זעץ געטאן) ואמר: א קלוגע שטול [כיסא חכם], ולקח מן הנייר וכתב עליו את המאמר "וילך איש מבית לוי" - תרס"ו¹⁷, ויצא.

15. סיפור זה מופיע בשמועות וסיפורים לאחר סיפור שאירע - ע"פ שמועות וסיפורים - בתרס"ו.

16. כך בספר השיחות תר"פ.

17. מאמר עם דיבור-המתחיל זה מופיע בהמשך תרס"ו, קה"ת, ברוקלין, תשע"א, עמוד קפב, ובראשו נכתב "ש"פ שמות, רס"ו". בספר השיחות תר"פ נשמט משפט זה ונדפס: "וכתב דא"ח". וראה סה"ש תש"ג עמוד 66: "מאז . . ז' אב תרס"ו עד שבא לווייצבורג לא כתב את המאמרים שאמר - מפרשת דברים תרס"ו . . וכשבא לווייצבורג כתבם" (אמנם ראה רשימות הימון, עמ' שנה, שקאי רק על ההגהות). ראוי לציין לספר המאמרים תרס"ט, קה"ת, ברוקלין, תשס"ז, עמוד v, מרשימת אדמו"ר הריי"צ על "מאמרים האלו [ש]הם מאשר כתב [אביו, אדמו"ר הרש"ב] בברלין וכן בויסבאדען, בשעות המנוחה, אחרי הטיול . והיה הולך בגן אשר מחוץ לעיר . . ואח"כ הי' לו שם מקום קבוע בהאטעל אשר ביער, אשר שם הי' נח אחרי הטיול, ומשם שלח לי המאמרים האלו והם כתובים על כרטיסים". אמנם יש להעיר שכתב-יד-קודש אדמו"ר הרש"ב ממאמר זה קיים בספריית אגודת-חסידי-חב"ד בניו-יורק (שלא הונחתה על שולחן הקיסר,

ארמון ריזדנץ בוירצבורג (מויקיפדיה)

ארמון סאנס-סוסי בפוטסדאם (מויקיפדיה)

ובזיכרונות סב-סבה של הכלה, החסיד ר' רפאל נחמן (פאלע) כהן¹⁸, גם הוא מתלמידי הישיבה בליובאוויטש, מופיע הסיפור בגרסה נוספת, כפי שזכר שספרו אדמו"ר הרי"צ בליל י"ט כסלו תרע"ג בליובאוויטש:

פעם הי' [אדמו"ר הרי"צ] יחד עם אביו כ"ק אדמונ"ע [הרש"ב] בחוץ לארץ

(כמדומה בצרפת¹⁹). ושם יש גן עירוני, וגם בחורף יש פירות על האילנות, וצומחים תפוחי זהב וכדומה. ובתוך הגן יש סוכות - בודקעס - כאלה שהם מיועדים רק למלכים שונים מארצות שונות. למלך אשכנז (ווילהלם) ג"כ הי' לו שם סוכה כזו, ובבוא המלך מאיזה ארץ, יש לו מקומו המיועד בשבילו בגן ההוא. כל הזמן, מובן שהמקומות האלו סגורים. אבי (אדמונ"ע) הלך איתי לטייל בגן הזה. בהגן לא נתנו לכנוס רק באופן שיסירו הנעלים וילבשו נעלים משלהם המיוחדים לזה (שלא ילכלכו). אך אאמו"ר - כן מספר אדמו"ר [הרי"צ] - לא רצה לנעול את הנעלים שלהם מחמת חשש שעטנו. ונתתי שוחד למי שהי' עומד בפתח, ולקחנו הנאזטיכלעך [ממחטות אף] פון די קעשענעס [מהכיסים] ושמנו על הנעלים שלנו (הנעלים המיוחדים היו לבנים

שכאמור נשרף) והוא לא כתוב על גיליון נייר יוצא-דופן.

18. שמועות וסיפורים חלק א, כפר חב"ד, תשכ"ד, אות סב, עמוד פח. במהדורה המעובדת (בשינוים משמעותיים) חלק א, ברוקלין, תש"ג, עמוד 133.

19. במהדורה המעובדת נשמטו תיבת "כמדומה" והסוגריים, ונדפס: בצרפת.

וממילא לא הי' ניכר) וכך נכנסנו בלי נעלים. אח"כ אמר לי אאמו"ר: "איך האב א חשק אריין גיין אין דער ביידעל" [יש לי חשק להיכנס לסככה-סוכה הזו] (זה הי' סוכתו של קיסר ווילהלם). בשמעתי את רצון אאמו"ר עניתי לו שהנני מקווה שעוד מעט ואסדר זה בעזה"י. ישבנו קצת על ספסל. ובתוך הגן יש שלחנות עם משרתים העומדים לרשותו של הקהל לשרתו בכל מה שרוצים. וצלצלתי וניגש אחד מהמלצרים ובקשתי מים מינרלים והגיש לנו ושלמתי לו ונתתי לו מטבע גדולה והלך להביא העודף. וכשהביא העודף, אמרתי לו שכסף העודף הנני נותן לו במתנה. הוא נתפעל כי העודף הי' הרבה, לא לפי ערך. אח"כ אמרתי לו: שמע, אולי יש אפשרות לכנוס בסוכה הלזו? האט ער זיך אנגעהייבן קנייצין זיך. אך הרי הבין שיבוא על שכרו - אם בשביל המים קבל מתנה כזו, ומכ"ש כו' - ואמר שנמתין קצת, ואז יכניסו אותנו. וכן הי', הצבור נתמעט, והשומר ועוד אחד עמדו ושמרו על הצדדים שלא יראו הנעשה פה, ואנחנו נכנסנו בהביידל. שם עומד שלחן כתיבה קטן, ועליו נייר, עט ודיו, ועל יד השלחן כסא גדול, וכשישב אאמו"ר בהכסא - הל' הי': "ער האט זיך אריין גיזעצט אין שטול" - אמר אאמו"ר בזה"ל: "א קלוגע שטול". ואאמו"ר לקח העט שהי' שם וכתב על נייר - א פערטל²⁰ - המדה של הנייר - עניין של דא"ח והלכנו משם.

זה לעומת זה: באירוע אחד עם הקיסר

עוד מצאנו ברשימות הגאון החסיד ר' זלמן שמעון דבורקין²¹, כנראה מדברי אדמו"ר הריי"צ בשמיני-עצרת תר"פ:

בשנת תרס"ו²², נסע כ"ק הריי"צ עם אביו [הרש"ב] לברלין, ושלח אדמו"ר את משרתו ר' אברהם גרליק (אביו של ר' ירוחם ז"ל מבאברויסק) החוצה להיוודע מה נשמע חדש²³. ובא ואמר ששמע שהמלך ווילהעלעם ינאם נאום בסרטיה אחת. וילך גם אדמו"ר עמו לשם. כשבאו לשם, היו הרבה נאספים, והמלך היה מוכן לנאום, ופניו היו לבנים כסיד, ולידו עמד יורש העצר שלו²⁴. וראו מרחוק שהמלך הביט עליהם במבט חריף והרכין ראשו אל יורש העצר ולחש דבר

מה באזנו, ויורש העצר שחק שחוק קל, וכעבור שעה קלה נגשו אליהם שוטרי הבולשת ופקדו עליהם לעזוב את המקום. כשהתחילה מלחמת העולם הראשונה²⁵, אמר אדמו"ר אליו [לבנו הריי"צ]: זוכר אתה בשנת

וילהלם השני עם יורש העצר

21. בתוך: שמועות וסיפורים חלק ב שם, עמוד 47. במהדורה המעובדת, אות מג, עמוד 53. ומשם לקובץ זכרון הרז"ש, ברוקלין, תש"ע, עמוד 68. גם רשימה זו נדפסה בספר השיחות תר"פ שם, עמוד 1, כהנחה משיחת אדמו"ר הריי"צ ב"שמיני עצרת תר"פ". ראה לעיל הערה 14.
22. בסה"ש תר"פ השמיטו את התיבות "בשנת תרס"ו", והעירו (בהערה 2) ע"ד תאריכי ביקור אדמו"ר הרש"ב באשכנז. ואולי התחלפה למקליד האות ז' באות ו'.
23. במהדורה הנ"ל של ספר השיחות תר"פ מופיע משפט זה באידיש. במהדורה מאוחרת (קיבלתי עמודים ממנה מרא"ל שי' רסקין) מופיע ככפנים.
24. פרידריך וילהלם ויקטור אוגוסט ארנסט, יורש העצר של הקיסרות הגרמנית. לימים תמן מסיבותיו הוא במפלגה הנאצית. מת ב-20 ליולי 1951.
25. 1 לאוגוסט 1914, תשעה באב תרע"ד.

ווילהלם השני על סוסו
בביקורו בארץ ישראל

תרס"ו²⁶ כשנאם ווילהעלעם, והיו פניו לבנים כסיד? כבר היה אז במוחו ובמחשבתו כל חלקי ופרטי (אלע פלענער) המלחמה הזאת.

וברשימות חותני-זקני החסיד ר' יהודה חיטריק²⁷, מתלמידי ליובאוויטש, גרסה כפי שזכר ששמעה מאדמו"ר הרש"ב עצמו בשמחת-תורה תרע"ו:

בהיותו במדינת אשכנז הלך כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע עם כ"ק אדמו"ר בנו מוהר"צ להצגה אחת. בהצגה זו הי' נוכח הקיסר ווילהעלם עם בנו יורש העצר. יורש העצר הראה באצבע לאביו הקיסר על כ"ק אדמו"ר וכ"ק בנו. יורש

העצר מילא פיו שחוק, אבל ווילהעלם לא שחק. כעבור איזה זמן בא פקיד אחד, ואמר שנתבקשו לעזוב המקום. ושאל כ"ק: מי פקד כזאת? וענה הפקיד: יורש העצר פקד. ואני - סיים כ"ק אדמו"ר - יודע שהקיסר ווילהעלם בעצמו פקד.

החסיד ר' רפאל נחמן כהן²⁸, שמע אף הוא על אירוע בו נכחו אדמו"ר הרש"ב והקיסר - ועל הקשר למלחמת העולם הראשונה - מפי ר' גרשון שיפרין, 'מלמד' אצל משפחת גוראריה שנכחו בשעת מעשה, כדלהלן:

בהיות אדמונ"ע במקום הנ"ל²⁹ היו מודעות שמוכרים כרטיסים למקום מרוץ סוסים (או בדומה לזה) שיהי' במקום פלוני בזמן פלוני, וגם הקיסר ווילהלם הי' שם. אדמונ"ע שלח לקנות כרטיסים בשבילו ובשביל זוגתו הרבנית מרת ש"ש [שטערנא שרה] נ"ע³⁰. משפחת גורארי' היו חסידים ואנשי מעשה לא

26. בספר השיחות תר"פ הושמט ציון השנה.

27. רשימות דברים, מהדורת תשס"ט, עמוד 164.

28. שמועות וסיפורים חלק א שם, אות סא, עמוד פז. במהדורה המעובדת, עמוד 132.

29. הסיפור הקודם בשמועות וסיפורים עוסק בפורים "כמדומה בשנת תרע"ד", כאשר אדמו"ר הרש"ב היה "בחו"ל". בפורים הנ"ל היה אדמו"ר הרש"ב במענטאן, צרפת (ספר השיחות קיץ ה'ש"ת, קה"ת, ברוקלין, תשמ"ו, עמוד 62).

30. תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף ט, עמוד ב: "א"ר יוחנן לעולם ישתדל אדם לרוץ . . אפילו לקראת מלכי

עלה בדעתם ללכת במקום ההוא, אך כשנתוודע להם שאדמונ"ע הולך, גם הם קנו כרטיסים לשם. ואמרו אז שאדמונ"ע הסתכל הרבה בהקיסר וילהלם, ואמרו שהמרז"א סוסים הוא (או בדומה לזה) ה"י הכנה למלחמת העולם שהי' בסוף תרע"ד, ובודאי איזה כוונה מיוחדת הי' אצל אדמונ"ע עם הילוכו למקום הנ"ל.

לחביבות העניין נסיים פרק זה בתיאור כתוב³¹ בידי הגאון החסיד ר' נחום שמריהו ששונקין, מתלמידי ליובאוויטש ולימים רבם של חסידי חב"ד בירושלים ת"ו, על תקרית זוטא שהתחוללה בין הרז"א - רבי זלמן אהרון שניאורסון, אחיו הגדול של אדמו"ר הרש"ב - ובין הקיסר:

פעם בביקורו [של הרז"א] בגרמניה, בעיר הבירה ברלין, טייל באותה דרך שעבר וטייל בה גם הקיסר וילהלם. הרז"א התיישב על הספסל והתעמק במחשבותיו. בדיוק עבר שם המלך באותו עת, והאנשים שהיו שם קמו מפניו, כראוי לכבודו של המלך. מכיוון שהרז"א היה דבוק במחשבותיו, לא הרגיש כלל מכל הנעשה סביבו והמשיך לשבת. נגשו אליו שומרי ראשו של המלך, והתרעמו בפניו על אשר לא קם לכבודו של המלך. הוא התנצל כי עסוק היה בלימודו ותפוש בשרעפיו וכך לא הבחין כלל במלך שעבר דרכו. הללו מיאנו להאמין לו וביקשו ממנו שיוכיח להם בצורה חותכת כי אמנם כך היו פני הדברים. הציע להם הרז"א כי שניים מהם יקריאו, כל אחד בנפרד, עתון אחר, בעת ובעונה אחת, ואחר כך יחזור בפניהם על כל מה שאמרו וקראו. הם עשו כהצעתו, וכל אחד קרא בעתון שונה, בשני דברים נפרדים לגמרי. בתום קריאתם, חזר הרז"א על כל מה שהקריאו מבלי להחסיר אף מילה! הם נדהמו מכח התפיסה שלו, וכולם נכחו לדעת כי אדם מסוגו אמנם מסוגל להתעמק מבלי לראות ולהרגיש מהמתרחש סביבו.

עכו"ם". וראה גם רשימת אדמו"ר הרי"צ (בתוך: הרב שלום דובער לוי, מבית הגנים, ספריית ליובאוויטש, ברוקלין, תש"ע, עמוד כט) ע"ד הליכת אדמו"ר הרש"ב לראות את הצאר הרוסי: "בהיותו ביאלטע, ובעת ההיא בא המלך אלכסנדר השלישי, הוא הי' צריך לבוא באני' בבקר, השכם בקר - כן מספר - התפללתי, והיום יום מעונן, והלכתי להחוף, להיות בין העומדים ומחכים לבוא אניית המלך, הים סוער במאד, כשעה העשירית, התראתה אניית המלך מרחוק, וכאשר ראוהם ההמון רק התנן הרימו קול הורא, ובה ברגע נבקעו העבים, והשמש זרחה על האני' בדרך פלא, אך הים סוער וזעף במאד, וכאשר התקרבה האני' ונתן המשוט - דיא קליינע שיפעל - והמלך יצא על השליבה, בה ברגע שקט הים, ונהי' לנהר אשר מימיו צבורים, בו ביום לעת הערב טיילתי על החול והים סער כדרכו. עלינו לדעת כי [עם] אלו האנשים [מלכים], ההנהגה אתם [מלמעלה] באופן אחר לגמרי".

31. זכרונותי, מהדורה חדשה, עמוד 329.

נמאס מהיות מלך: גינוני מלוכה

עוד זכר החסיד ר' יהודה חיטריק³² מדברי אדמו"ר הרש"ב בשמחת-תורה תרע"ו:
 כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ראה פעם אחת את הקיסר ווילהעלם, איך שעלה
 על מרכבתו, ומסר את התיק שלו לבעל עגלה שלו. וסיים כ"ק אדמו"ר,
 שנתפלא מאוד איך קיסר כמוהו מוסר תיק המלוכה לבעל עגלה.
 הסיפור מופיע בהרחבה בספרו של הגאון החסיד ר' חיים מרדכי פרלוב³³, מתלמידי
 ליובאוויטש ולימים מחשובי רבני חב"ד, בשם החסיד ר' ישראל נח בליניצקי, כפי
 ששמע אותו מפי החסיד ר' צבי גוראריה הי"ד:

כ"ק הרבי [הרש"ב] נ"ע, בהיותו במדינת אשכנז, היה שם גם הרה"ח הגביר ר'
 צבי גורארי' הי"ד. פעם אמר לו הרבי, שילך עמו לטייל מעט, והלכו לתחנת
 הרכבת. אותה שעה הגיע לשם הקיסר ווילהעלם (מלך גרמניה) מאיזה מקום,
 בלווית האדיוטאנט [שליש צבאי] שלו. ראה הרבי, איך שמסר הקיסר את
 הפארטפעל שלו להאדיוטאנט שיחזיק את זה (פארטפעל הוא כעין תיק של
 עור, ששמים בו על פי רוב מיני ניירות וכו'). השניים התיישבו ברכבת או בכלי
 רכב אחר (אינני זוכר כעת בדיוק איך שמעת'י) ונסעו לדרכם. נענה ואמר הרבי
 לר' צבי גורארי' הנ"ל: אין זה כלל מנימוס של מלך למסור את התיק, שכל
 ענייני המלוכה מונחים שם להאדיוטאנט! כך חזר הרבי על דבריו כמה פעמים
 ואמר: לא, כלל לא, אין זה נימוס של מלך! לאחר מכן חזרו הביתה ולא הלכו
 עוד לשום מקום.

עוד על מידת "התאמת" הקיסר למלוכה - והפעם, בהקשר למלחמת העולם
 הראשונה - שמענו בשם הגאון החסיד ר' יעקב לנדא³⁴, מתלמידי ליובאוויטש, הרב
 הפוסק בבית אדמו"ר הרש"ב ולימים רבה של בני ברק:

32. רשימות דברים שם, עמוד 165.

33. לקוטי סיפורים, ירושלים, תשס"ב, אות נו, עמוד רפז.

34. מפי בנו, הגאון החסיד ר' אליהו לנדא שליט"א, בתוך: קובץ עטרה ליושנה, רוסטוב, תשנ"ט, עמוד 72.

פעם הרבי [הרש"ב] הלך עם הרבנית ובנו הרי"צ לראות את הקיסר וילהלם, כשעבר במקום שעמדו, הקיסר לא הוריד את עיניו מהרבי, וכשהעגלה עברה על פני הרבי, הוא סובב את ראשו והמשיך להביט לכיוון הרבי (הרבנית אמרה שהוא הסתכל על יופיו של בנה), והרבי התבטא אז: לא ראיתי עליו הוד מלכות ("איך האב אויף עם קיין הוד מלכות ניט געזען")³⁵. הי' זה זמן קצר לפני מלחמת העולם הראשונה.

אחי, הרה"ת ר' יחיאל יעקב שי' וילהלם, תיעד מה ששמע, יחד עם חברו הרה"ת ר' מנחם מענדל שי' מטוסוב, מפי הישיש ר' שמעון זלצמן³⁶:

פעם נקלעתי לבית אדמו"ר הרש"ב ברוסטוב - לא נכחתי שם הרבה. הייתי נער פשוט. גם היה פחד להתקרב לבית הרבי. זו הייתה תקופה מתוחה ורצינית מאוד - לפתע יצא הרבי ואמר מאמר חסידות שעסק בעמלק (לא זוכר אם נקב בדיבור-המתחיל של המאמר). לאחר המאמר אמר הרבי: "לחיים! לחיים! וילהלם טויג ניט" [וילהלם לא מתאים, לא ראוי]. ופצח במחול ובניגון "נייע זוריצי חלאפצי". הריקודים והשמחה היו מיוחדים על רקע התקופה. אני זוכר שהיה נוכח באותו מעמד ר' הירשל גוראריה.

35. השווה עם ביטוי דומה של אדמו"ר הזקן כלפי הצאר-הקיסר הרוסי פאבל. ראה אברהם גולדשמיד, בתוך: הערות וביאורים-אהלי תורה גיליון א'קפט, ברוקלין, תשפ"א, עמוד 82 ובמקורות המצוינים שם. אגב, וילהלם השני נמנה עם צאצאיו של פאבל.

36. בהיותו בערוב ימיו בבית אבות 'נווה שמחה' בירושלים.

המביט לארץ ותורע"ד: פרוץ מלחמת העולם הראשונה

אחרון קיסרי גרמניה, וילהלם השני, ואחרון הצארים הרוסים, ניקולאי השני, היו קרובי משפחה. מסתבר שבימים טובים יותר הם ניהלו סוג של יחסי ידידות. עדות לכך בסיפור-משל הבא שהיה בפיו של החסיד ר' פרץ מוצקין³⁷:

הקיסר וילהלם השני

הצאר ניקולאי השני

פעם נסע הקיסר הגרמני וילהלם לביקור אצל הצאר הרוסי ניקולאי. טובי המבשלים בחצרו של הצאר הכינו לכבוד האורח הנכבד סעודת מלכים ראוויה לשמה, אך היה מאכל אחד שהאורח הגרמני התלהב ממנו במיוחד. היה זה תבשיל רוסי משובח - עשוי ממעיים ממולאים של עגל רך בשנים - הנקרא באידיש "גאייזיק". סדר הכנת מאכל זה הוא שתחילה הופכים את המעיים כלפי חוץ, שוטפים ומנקים אותם היטב מכל הצדדים ולאחר שממלאים אותם במילוי המובחר ומוסיפים לתבשיל תבלינים ערבים, הוא עובר תהליך מיוחד של בישול וצלייה המעניקים לו את טעמו הסופי המושלם. לאחר הסעודה ביקש הקיסר וילהלם לדעת כיצד מכינים את המאכל הזה שערב מאוד לחיכו. המארח, הצאר ניקולאי, הורה מיד לטבחים להכין רשימה מדויקת ומפורטת כיצד מכינים את ה"גאייזיק", וזו נמסרה לידי הקיסר הגרמני. כשחזר לארמונו בגרמניה, מסר הקיסר וילהלם לראש הטבחים בארמון המלוכה את הרשימה וביקש שיכינו לו "גאייזיק" לארוחה הקרובה.

37. הרב יהושע דוברבסקי, אלה תולדות פרץ, כפר חב"ד, תשע"ה, עמוד 438.

הטבח הכין את התבשיל לפי ההוראות המפורטות ברשימה, אך כשהוגש התבשיל אל השולחן, נדף ממנו ריח מסריח ולא היה ניתן לקרבו אל הפה. הקיסר המאוכזב שיגר מכתב בהול אל ארמון הצאר ודרש הסבר: התבשיל הוכן בקפדנות לפי הרשימה שנמסרה, גם התבלינים נוספו כולם בצורה מדויקת, ומדוע לא הצליח הטבח שלי להוציא מתחת ידיו תבשיל כמו זה שטעמתי בפטרבורג? וכי צחוק עשו מהקיסרות הגרמנית?! עם קבלת המכתב זימן ניקולאי את הטבח הראשי וציוה שיצייע לפניו אפשרויות שונות לפתרון הבעיה. החל הטבח לברר את מעשי הטבחים בגרמניה, שלב אחר שלב, עד שבסוף התברר מה אירע: במטבחו של וילהלם שכחו בסך הכל פרט אחד "קטן" - לנקות היטב את בני המעיים משיירי הפסולת המצויים בתוכם, לפני תחילת הכנסת התבשיל...

והנמשל - סיים ר' פרץ:

יכול אדם למלא את מוחו במילוי משובח של תורת החסידות, ואף "לבשל" את הדברים כהוגן בעבודת התפילה הלוהטת שלו; אבל איזו תועלת כבר יכולה לצמוח מלימוד החסידות, התבוננות בעניינים נעלים והתפעלות הלב - בטרם ניקה האדם את מוחו מהמחשבות הזרות המטנפות את המוח ואת ה"תבשיל" כולו...

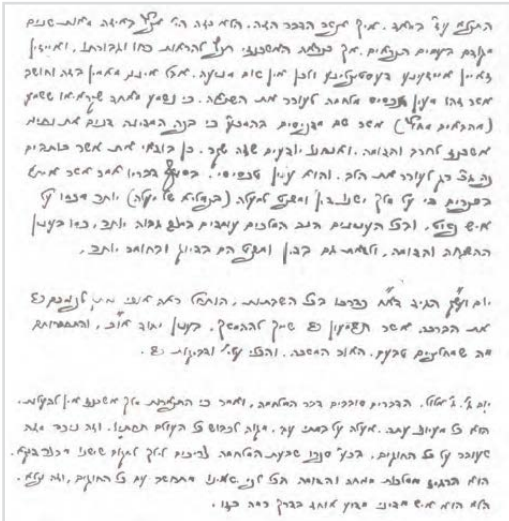
הסיפור הוא טוב והנמשל חד, אבל הדינמיקה של הפוליטיקה האירופאית הביאה לכך שביום מן הימים מצאו עצמם הקיסר והצאר משני עברי המתרס, נלחמים קשות במלחמה העולמית הראשונה.

ביומנו³⁸ מתקופת פרוץ מלחמה זו כותב אדמו"ר הריי"צ:

בימי המצור והמצוקה הללו, ירחם השי"ת ויושקט בקרוב המלחמה והמהומה, שואל ודורש [אדמו"ר הרש"ב] מכל הנעשה והנשמע. דעותיו בענין זה לא הואיל להגיד מאומה כ"א שואף לידע החדשות ונשמעים (מפי המכ"ע [המכתבי-עת] ואנשים הבאים שמספרים מה ששמעו הם) וזמני האוכל (בסעודת צהרים וערב) נתונים נתונים הם מאתו לשמוע בענין זה. מתפלא הוא על הגבהת רוח האשכנזי שלוחם עם כמה מדינות בעת אחת.

מעניין שחרף ה"היכרות" המתמשכת, נראה שלא הייתה נהירה דעת אדמו"ר

38. בתוך: מבית הגנזים שם, עמוד כד. על מהלכי המלחמה בהקשר לליובאוויטש, ראה: הרב אלישיב קפלון, ליובאוויטש - העיירה של חב"ד, תשע"ז, עמוד 341 ואילך (ועוד).

"התפארות מלך אשכנז אין להעלות [על הדעת]"

הרש"ב לבני ביתו. מצד שני דומה שבמשפט "מתפלא הוא על הגבהת רוח האשכנזי"³⁹ טמון כל סוד סלידתו העמוקה של אדמו"ר הרש"ב מהקיסר. שני צדדים אלו - ההתייחסות המאופקת והשקולה מחד ותפיסת הקיסר כגאה מאידך - מקבלים ביטוי גם בפסקה הבאה⁴⁰:

המכ"ע [המכתבי עת] וידיעות פרטיות מרבים לספר ממנהגי חיל אשכנז בהמקומות שנצחו, והעיקר בעיר קאליש, אשר טבחו אנשים מיושבי העיר

נשים וטף השם ירחם. התפלא [אדמו"ר הרש"ב] ע"ז במאד, איך אפשר הדבר הזה, הלא כזה הי' אפ"ל באיזה מאות שנים מקודם בעמים הפראים, אך כנראה האשכנזי חפץ להראות כחו וגבורתו, ואייזין זאיין אייזענע דעסטיפלינע [להראות-להשליט משמעת ברזל], ולכן אין שום מניעה. אבל אינני מאמין בזה, וחושב אשר זהו מעין תכסיס מלחמה לעורר את השנאה, כי נשמע מאחד שקרא או ששמע (מהבאים מחו"ל) אשר שם מדפיסים בהמכ"ע כי בפה המדינה דנים את נתיני אשכנז לחרב והדומה, ואנחנו יודעים שזה שקר, כן בודאי את אשר כותבים פה ג"כ רק לעורר את הלב, והוא ענין טכסיסי. בסוף דבריו אמר [הרש"ב] אשר איתא בספרים כי על מלך ישנו דין ומשפט למעלה (בפמליא של מעלה) יותר מכמו על איש פשוט, ובכל הענינים הנה המלכות עומדים במצב גבוה יותר, כמו בענין ההשגחה והדומה, ולזאת גם בדין ומשפט הם בדיוק ובחומר יותר.

39. על גאוות הקיסר ותפיסתו עוצמתו בעיני נתיניו, מספרים בצחות, שפעם אורח גרמני התבטא שלא יתכן שיש אנשים בשמים, כי אם כך, הקיסר וילהלם היה מולך גם שם (ביאורים במאמרי רבינו - והיה עקב תשכ"ז, כפר חב"ד, תשע"ח, עמוד יג).

40. מבית הגגונים שם, עמוד כה.

ועוד על גאוות הקיסר⁴¹:

הדברים טובבים דבר המלחמה, ואמר [אדמו"ר הרש"ב] כי התפארות מלך אשכנז אין להעלות [על הדעת]⁴², הוא כל מעיינו עתה, אעלה על במתי עב, מקוה לכבוש כל העולם תחתיו, וזה ניכר מזה שעובר על כל החוקים, בכ"ע ספרו שבעת המלחמה צריכים לילך למקום שישנו מבצר דוקא, הוא הרגיז ממלכות מנוחה והדומה, הכל לפי שאינו מתחשב עם כל החוקים, וזה נפלא, הלא הוא איש מדיני, מדוע אוחז בדרך רמה כזו.

ועוד ברוח הדברים⁴³:

בעת סעודת הערב הובאה המכ"ע [מכתב עת] ונקראה לפניו ונהנה מהאולטומאטום האנגלי לאשכנזי, ואמר שזה יחליש כח ההתנשאות האשכנזי, ואף כי הוא בטבעו כעין עשוי לבלי חת, אבל זה יגרום לו הכנעה במעט, אף כי בלי ספק לא בנקל יופרד ממעשיו המשווערים מראש.

41. שם בסוף העמוד ואילך.

42. השווה לנפוליאון: "שכל עיקר מהות נקודת השונא . . . הגאות וההתנשאות" (אגרות קודש אדמו"ר האמצעי, קה"ת, ברוקלין, תשע"ג, סוף עמוד לה).

43. אדמו"ר הרש"ב, תורת שלום, קה"ת, ברוקלין, תשס"ג, עמוד 202.

על שולחן מלכים: שמחת תורה תרע"ו

מסתבר שככל שהצבא הגרמני הלך והתקרב למחוזות ליובאוויטש, הלכה וגברה התעניינות אדמו"ר הרש"ב במהלכי המלחמה ובקיסר הגרמני. מכמה וכמה חסידים קיבלנו עדויות על עיסוק גובר במלחמה ובקיסר במהלך ימי שמיני-עצרת ושמחת-תורה תרע"ו⁴⁴. כך כותב הגאון החסיד ר' ברוך שניאור שניאורסון⁴⁵, זקנו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, שהיה מבאי בית אדמו"ר הרש"ב:

הקיסר וילהלם השני

הרבה פעמים, כמעט בכל יום [מימי שמיני עצרת ושמחת תורה תרע"ו], הי' דברים מענייני המלחמה דכעת. ובכללות דעת כ"ק [הרש"ב] שליט"א אינו נוטה כלל למלכות גערמאניע, וקלל אותו [את הקיסר], והי' בזה הרבה פעמים, שלא יצליח כלל. ושהאמת שהוא יותר גרוע ממלכות ראסייע (זה לא כלל כמו דעת ההמון ואנשים מבלי דעת סוברים להיפך. ודעתו מההיפך לההיפך לגמרי. הגם כי אין דעתו נוחה בראסייע⁴⁶, עכ"ז גערמאניע יותר קשה וגרוע)⁴⁷.

44. השיחות בדברי החסידות מימי שמחת"ת אלו נדפסו בתורת שלום שם, עמודים 226-221.

45. רשימות הרב"ש, קה"ת, ברוקלין, תשס"א, עמוד קנד.

46. להעיר מדברי אדמו"ר הריי"צ, ספר השיחות תש"ד, ברוקלין, תשמ"ו, עמוד 159 (מתורגם מתוך: הרב חנוך גליצנשטיין, ספר התולדות אדמו"ר הרש"ב, כפר חב"ד תשמ"ז, עמוד 84): "זמן קצר לפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה, יצאה גזירה ברוסיה, בהשתדלותם של "מפיצי השכלה" ["שורש פורה ראש מארץ אשכנז" (מפתח ל"אדמו"ר הצמח צדק ותנועת ההשכלה"). הוספת המעתיק], שבפקודת הממשלה ייסגרו כל ה"חדרים" של היראים ובמקומם יקימו "חדרים מתוקנים" - מתוקנים בסמ"ך או בתי"ו? . . . כעבור זמן קצר פרצה מלחמת העולם, ומחשבתם של "חברת מפיצי השכלה" בוטלה".

47. במבט לאחור, לאחר מלחמת העולם השנייה והשוואה האיזומה, קל להבין את השלילה המוחלטת ששלל אדמו"ר הרש"ב את גרמניה. היום אנו גם מודעים יותר לצדדים האנטישמיים (ואפילו נאציים) של וילהלם השני ומשפחתו. התנהלות אנטישמית לא פסחה גם על הצבא הגרמני במלחמת העולם הראשונה, חרף הימצאות יהודים רבים בין שורותיו. אולם עם פרוץ המלחמה, דומה שהדברים לא היו נהירים כלל ועיקר.

הקיסר נפוליאון

ובזיכרונות החסיד ר' רפאל נחמן כהן⁴⁸:

בשנת תרע"ו העתיק הרבי נ"ע את מושבו לרוסטוב, משום שלא רצה להיות תחת חסות ממשלת ווילהלם מלך גרמני, כפי שאמר בפירוש בשמח"ת תרע"ו: "ווילהלם הוא בבחינת נפוליאון"⁴⁹ (הי' זה נגד דעת כולם, שרצו להיות דוקא תחת ממשלת גרמני משום שהי' קשה מאוד לסבול מצרות ממשלת רוסיא).

ובמקום אחר⁵⁰ השתפך מעט ר' רפאל נחמן:

אחרי שנסתיימו 102 שנה, מזמן התיישבות האדמו"ר האמצעי בליובאוויטש, והאדמו"ר נ"ע העתיק מושבו לרוסטוב בחורף תרע"ו,

משום שלא רצה להיות תחת חסות ממשלת וילהלם מלך גרמני, כפי שאמר בשמח"ת תרע"ו בפירוש: "ווילהלם הוא בבחינת נפוליון", הי' זה נגד דעת כולם שרצו להיות דוקא תחת ממשלת גרמני משום שהי' קשה מאוד לסבול מצרות ממשלת רוסיא. אבל הרבי בהביטו על הרוחניות⁵¹, חשש שיכניסו חלישות ביהדות ח"ו ולכן נסע משם.

יהודי גרמניה, והיראים בכללם, חיו חיים מרווחים יותר מיהודי רוסיה. לא מעט יהודים היו 'יהודי חצר' אצל הקיסר. הרצל אפילו ראה בו, בשלב מוקדם יותר, שותף אפשרי לקידום הרעיון הציוני. בן בריתו של הקיסר היה פרנץ יוזף, קיסר אוסטרו-הונגריה הנערץ על היהודים. מאידך, יהודי רוסיה לא ליקקו דבש בגשמיות וברוחניות: פוגרומים איומים וגזירות מעיקות כמו 'תחום המושב' היו מנת חלקם מחד, וניסיונות התערבות "משכיליות אשכנזיות" בחינוך היהודי, היו דבר שבשגרה מאידך. לא פלא שה'מנחת אלעזר', למשל, נתין הקיסרות האוסטרו-הונגרית, ראה דווקא ב"חיל רוסיא שר"י", "צר ואויב" והתפלל להצלחת מדינתו, כלומר להצלחת "מעצמות המרכז" וגרמניה בתוכן (הרב דוד כהנא, תולדות רבנו, ברוקלין, תשנ"ח, עמוד נד ואילך).

48. כרם חב"ד שם, עמוד 262.

49. פרשת ייחוסו של כ"ק אדמו"ר הזקן לנפוליאון מפורסמת היא (נתבארה גם אצל הרב יהושע מונדשיין, המסע האחרון, ירושלים, תשע"ב). בשולי הגיליון ציינו כמה השוואות והקבלות - שטחיות עכ"פ - בין אלו השניים. יש לציין שבשונה ממלחמת צרפת-רוסיה בתקופת נפוליאון, במלחמת העולם הראשונה, צרפת הייתה לצד רוסיה חלק מ"מדינות ההסכמה" שנלחמו בגרמניה (וצ"ע מאגרות קודש אדמו"ר האמצעי שם, עמוד לה. ולהעיר מספר השיחות תשנ"ב, קה"ת, ברוקלין, תשס"ג, עמוד 177 ואילך). גם יש להעיר שלא מצינו דברי שבח מאדמו"ר הרש"ב כלפי הצאר ניקולאי, כשם שמצינו מאדמו"ר הזקן כלפי הצאר אלכסנדר.

50. ליובאוויטש וחייליה, כפר חב"ד, תשמ"ג, עמוד 98.

51. השווה לנפוליאון: "אם ניצח ב"פ [נפוליאון] יורם קרן ישראל ויורבה העושר בישראל אבל יתפרדו

בזיכרוננו של החסיד ר' שמואל לוויטין⁵², מתלמידי ליובאוויטש ודמות בולטת בליובאוויטש שבברוקלין, ננצר ביטוי נוסף משמחת-תורה זה, על אותו הציר של השוואת וילהלם השני לנפוליאון:

פעם במאה שנה⁵³ יורדת לעולם "קליפה". בימי רבינו הזקן היה זה נפוליאון, שלנצח אותו ("נעמען עם") אפשר - כך אמר רבינו הזקן - רק על ידי מסירות נפש⁵⁴.

ובזיכרונות החסיד ר' ישראל ג'ייקובסון⁵⁵, מתלמידי ליובאוויטש ומבוגרי בארה"ב:

בשמחת תורה תרע"ו, בהתוועדות שבביתנו קודם 'הקפות', דיבר הרבה אודות מדינת אשכנז ומלכה הרשע וילהלם. אמר: "זה אחת ושלושים שנה שאני מכיר אותו, הוא עמלק⁵⁶, אחריתו עדי אובד. צרפתים הם בעלי תאוות, אפריקא הם ממוצע בין בעל חי למדבר, אבל האשכנזים הם אפיקורסים⁵⁷ עמלקים". ההתוועדות נמשכה כל הלילה ולא הלכו ל'הקפות'.

החסיד ר' סעדיה ליברוב, גם הוא מתלמידי ליובאוויטש, מוסיף⁵⁸:

ויתנתקו לבן של ישראל מאביהם שבשמים. ובאם שינצח א' [הצאר הרוסי] יושפל קרן ישראל ויורבה העוני בישראל, אבל יתענגו ויתקשרו ויתחברו לבן של ישראל לאביהן שבשמים" (אדמו"ר הזקן, אגרות קודש, קה"ת, ברוקלין, תשע"ב, עמוד שצז. אבל ראה המסע האחרון שם, עמוד 11 הערה 17).

52. בתוך: המסע האחרון שם, עמוד 68.

53. צבא נפוליאון נכנע בתקע"ד. מלחמת העולם הראשונה פרצה כאמור בתרע"ד.

54. מרמז על הסתלקות אדמו"ר הזקן במהלך הבריחה מנפוליאון. ולהעיר שגם אדמו"ר הרש"ב הסתלק בגלות רוסטוב אליה נדד בבריחתו מוילהלם השני.

55. זיכרון לבני ישראל שם, עמוד נא. וגם בתוך: כרם חב"ד שם, עמוד 255.

56. השווה: שלמה זלמן זוננפלד, חכמת חיים, עמ' תלח: בשנת תרנ"ח ערך הקיסר וילהלם השני ביקור מלכותי בירושלים. יהודי ירושלים קיבלוהו בכבוד גדול, ואף בנו שער מקושט, שבו קיבלו את פני הקיסר רבני ירושלים בראשות רבי שמואל סלנט זצ"ל. כל יהודי ירושלים - אנשים, נשים וטף יצאו לקבל את פני הקיסר בעיקר כדי לזכות לברוך 'ברוך שחלק מכבודו לבשר ודם'. היחיד שנשאר בבית ולא יצא לקבל את פני הקיסר, היה מורנו [הרב יוסף חיים זוננפלד] ונימוקו: מקובלני מאת מורי ורבי מרן הגר"ל דיסקין זצ"ל שגרמניה זו עמלק ואין מקום לברך בשם ומלכות על מלך שהוא מזרע עמלק, שאנו מצווים למחות את זכרו".

57. "ידוע בשם הבעש"ט ז"ל שיותר יש תיקון לגוי עובד ע"ז [עבודה זרה] מן האפקורסין" (מאמרי אדמו"ר הזקן תקע"ב, קה"ת, ברוקלין, תשס"ו, עמוד רלב). מיידע שטחי עולה שאם כי הצאר הרוסי היה אדוק באמונתו יותר מוילהלם השני, אבל גם וילהלם השני, רשמית לפחות, היה שייך לכנסייה (הפרוטסטנטית) ואף עשה למענה וכו'. אמנם יתכן ששייכות זו הייתה בעיקר משיקולים פוליטיים כלשהם. כמדומה גם שהרוחות שנשבו אז בגרמניה נטו יותר לאתאיזם וכו'.

58. בתוך: שמועות וסיפורים חלק ב שם, עמוד 58. במהדורה המעובדת, עמוד 65. השמועה בניסוחה במקורה חתומה ולא ברורה לעניית-דעת. משכך הרשיתי לעצמי לפסקה ולסמנה באופן שתתקבל משמעות שלילית כלפי גרמניה, שהלא זו הייתה רוח הדברים באותה התוועדות.

בליל שמחת תורה תרע"ו, בעת ההתוועדות בבית הרש"ב, אמר: "חופש בגשמיות איז חופש אויך אין רוחניות. מען זעהט דאס בחוש פון פריינקרייך און אמריקע. אשכנז איז ארויס פון כלל!?" ועשה בידו הקדושה סימן של ביטול (חופש בגשמיות הוא חופש גם ברוחניות. וכנראה בחוש מצרפת ואמריקע. וגרמני' היא יוצאת מן הכלל?! וביטל בידו הקדושה).

בשם החסיד הנודע ר' אלטר שימחוביץ', מתלמידי ליובאוויטש ולימים 'משפיע' נערץ בירושלים ת"ו, נמסר⁵⁹ מאותה התוועדות:

מקובלני שהמגיד ממז'ריץ' מסר לרבנו הזקן "יחודים" בשביל כל אחד מארצות תבל, פרט לגרמניא שלא מסר לו בעדה שום יחוד, באמרו מפני שארץ זאת כבר אין בה כל ניצוץ של קדושה והיא רעה בתכלית, ומשום כך היא דורסת ברגל גאווה, בלי כל מסוה של בושה, גם את נימוסי המוסר ודרך ארץ המקובל להאנושיות. אין כל תיקון בעדה ומוכרחה לרדת בשאול תחתית.

תפילה לשלום הקיסר והקיסרית

ביטוי חד נוסף של אדמו"ר הרש"ב כלפי הקיסר - מאותה תקופה, לא בהכרח מימי שמחת-תורה אלו - בפי החסיד ר' אברהם דרייזין (מאייאר), מתלמידי ליובאוויטש⁶⁰:

בין יהודי רוסיה היו רבים שציפו לבואם של הגרמנים. חשבו שהללו יהיו ידידים טובים ליהודים, שהרי גם שפתם קרובה יותר לאידיש... רבים חשבו כי הגרמנים יביאו אתם יותר חופש והרווחה. אולם כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע שנא מאד את הגרמנים. על הקיסר וילהלם השני אמר הרבי: "ווילהלם - וויל העלם" [רוצה העלם]. על מהלך המלחמה התנבא⁶¹

59. הרב שמעון גליצנשטיין, בתוך: ההד ד-ה, ירושלים, תרצ"ט, עמוד יג. הגעתי למקור זה ע"י הרב יהושע מונדשיין, מגדל עז (מאסף לזכר סב-סבתו של החתן שי', החסיד ר' עזריאל זעליג סלונים), כפר חב"ד, תש"מ, עמוד תנח. ומציין לנדפס אצל הרב חנוך גליצנשטיין, ספר התולדות המגיד ממזריטש, כפר חב"ד, תשמ"ו, עמוד 121.

60. בתוך: כרם חב"ד שם, עמוד 263.

61. השווה לנפוליאון: "לא נפל דבר ו[לא] חצי דבר מכל אשר [דיבר ו] יצא מפי רוח קדשו [אדמו"ר הזקן]

שער כבוד שיצר ר' מאיר רוזין, חסיד חב"ד, לכבוד ביקור הקיסר בירושלים

רבני ירושלים בקבלת הפנים לקיסר

ברכת יהודי ירושלים לקיסר, לקיסרית ולירוש העצר

הרבי ואמר: דער דייטש וועט איינעמען רוסלאנד, ער וועט איר שלינגען, און מיט איר וועט ער זיך דערווערגן⁶² [האשכנזי יכבוש את רוסיה, הוא יבלע אותה, ויחד ייחנקו].

עדות דומה בזיכרונות החסיד ר' ישראל ג'ייקובסון⁶³:

זה הי' בעת פרוץ מלחמת העולם הראשונה, ובאו אז גם כמה גבירים מאנ"ש להתיישב לשאול עצת קדשו מה לעשות; כי חשבו שבמשך זמן קצר תגמר המלחמה, ושיערו שהרוסים לא יוכלו לעמוד נגד אשכנז משך זמן בקשרי המלחמה, ותהי' מוכרחת למצוא דרך לשלום בזמן קצר, וחשבו

שאולי יפסיקו בינתיים מלעשות מסחרים, כי מי יודע מה ילד יום. אמר להם אדמו"ר הרש"ב, שימשיכו בעסקם, כי המלחמה תהי' ארוכה, והי' לשון קדשו: איינער וועט דעם אנדערן איינשלינגען און וועט זיך מיט אים דערווערגן⁶⁴.

ז"ל, כאשר ישאל איש בדבר האלוקים ממש" (אגרות קודש אדמו"ר האמצעי שם, עמוד לג).

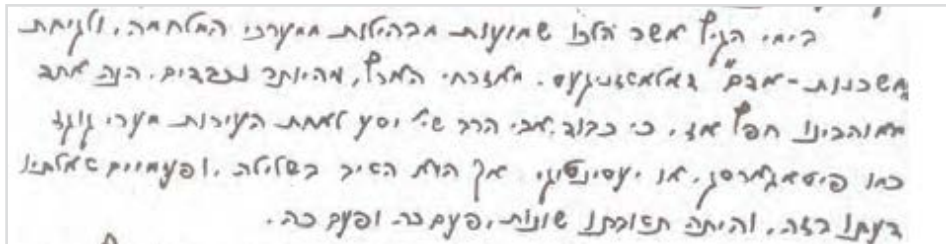
62. השווה לנפוליאון: "יקח מאסקווע, אבל לא תהיה לו תקומה" (שם, עמוד מד).

63. זיכרון לבני ישראל שם, עמוד מה ואילך.

64. כך אכן אירע: הן הקיסרות הגרמנית והן שושלת הצארים אבדו מן העולם במלחמה זו. על מאורעות אלו התאוננו חסידים, שכבר אין משל בעולם-הזה לספירת המלכות...

אין אני והוא: לקראת עזיבת ליובאוויטש

כותב אדמו"ר הריי"צ ביומנו⁶⁵ על תקופת העתקת חצר ליובאוויטש מהעיררה ליובאוויטש:

"שמועות מבהילות ממערכי המלחמה"

בימי הקיץ [תרע"ה] אשר הלכו שמועות מבהילות ממערכי המלחמה, ולקיחת "משכנות-אדם" זאלאשזניקעס, מאזרחי הארץ, מהיותר נכבדים, הנה אחד מאוהבינו חפץ אז, כי כבוד אבי הרב שי' יסע לאחת העיירות מערי קוקז . . אך הוא השיב בשלילה, ופעמיים שאלתיו דעתו בזה, והיתה תשובתו שונות, פעם כה ופעם כה.

הדברים מבוארים יותר בזיכרונות החסיד ר' ישראל ג'ייקובסון⁶⁶:

מלכות רוסיא הרשעה לקחה משכנות את מנהיגי ישראל אשר בסביבות מערכות המלחמה, כי שונאי ישראל הלשינו שהיהודים מרגלים עבור האשכנזים⁶⁷ . . החשש היה פן יקחו [הרוסים] משכנות ממנהיגי ישראל כדי שהיהודים לא ימסרו לאשכנזים את מחנה הרוסים. כל כך הייתה אז שנאת ישראל ברוסיא.

65. בתוך: מבית הגנזים שם, עמוד כד.

66. זיכרון לבני ישראל שם, עמוד נא ואילך.

67. מכאן שגם שלטון הצאר ידע על הזדהות (חלק או רוב) יהודי רוסייה עם גרמניה, שלא כדעת אדמו"ר הרש"ב.

החסיד ר' יהודה חיטריק⁶⁸ מוסיף:

אחרי יו"ט [חגי חודש תשרי תרע"ו] נודע שהרבנית שטערנא שרה [אשת אדמו"ר הרש"ב] קראה לחמישה אנשים . . והציעה לפניהם: היות וחיל האשכנזים נתקרבו מצד אחד למינסק ומצד אחד לפאלאצק . . והרשע ניקאליי ניקאלאיעוויטש דוד הקיסר [הרוסי] הוא ה"פעלדמארשל", והוא גירש היהודים השוכנים קרוב למערכי המלחמה, ובכמה מקומות שלח התראה אל הרבנים, אשר אם ימצא איזו פגיעה למלחמה, היינו, נגד המלחמה, ידע הרב כי ידרשו ממנו. וגם יש חשש שממשלת הרוסים יקחו לערבון אנשים חשובים, ואם יתגברו חיל האשכנזים, גם הם לוקחים לערבון אנשים חשובים. ומטעם זה וחשש זה דרשה מהאסיפה שיאמרו דעתם אם יסע כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ויעתיק לערי רוסיה התיכונית עד אשר יעבור זעם המלחמה, וכן עשו הרבה רבנים וגם גדולי האדמו"רים שבארץ פולין.

ובאשר לדעת אדמו"ר הרש"ב עצמו - הרי שאם בקיץ תרע"ה ייחסו לשאלת עזיבת ליובאוויטש היה "פעם כה ופעם כה", בחודש מר-חשוון תרע"ו, כבר היה נחרץ ביותר, ולא רק מהסיבות האמורות. דבריו מתועדים אף הם ביומן בנו אדמו"ר הריי"צ⁶⁹:

לאזה, הגיבוי, תפוח: חזק כ האוים זא יבוא הנה. וגם ילפאיל זא
 יהא פה, המאונים. וכן זה שנה ה' אה זא ה' בא האוים זא דא הנגה הנה,
 האקים אשר בואמן ועומן. הוא ישפאז, ויגפא אימס, ויגן רחמנא דא חזק
 זכאמ צ"ל דהנפיש זא זאהיב זן הנה והמורה .

"האלקים אשר רוממהו ועזרהו, הוא ישפילו ויתנהו למרמס"

כבוד אבי הרב שי' הגיד, אשר מני אָז שהתקרב מערכי המלחמה בקירוב יותר, למקומותינו, התחלתי לחשוב, מה יהי' עמנו בכלל, ואתנו בפרט, הנה ידוע למכביר דעתי הפרטית, שהנני מנגד גמור להאשכנזי⁷⁰, ואם ח"ו יתקרב עלינו - גם לולי פחד הצבא ומערכי המלחמה - להתרחק מהמקומות האלו, שלא

68. רשימות דברים שם, עמוד 366.

69. בתוך: מבית הגנזים שם, עמוד כח.

70. השווה לנפוליאון: "תכלית שנהא שנאתיו" (אגרות קודש אדמו"ר האמצעי שם, עמוד לה).

ליפול בידו⁷¹, וכאשר כבר הגדתי גלוי, שאין איש מישראל צריך לחפוץ בשו"א
[בשום אופן] מאיזה טעם וסיבה שתהי', להיות תחת חסות האשכנזי⁷².

דיבורים נוספים של אדמו"ר הרש"ב תועדו ע"י בנו ברשימה זו⁷³:

בלילה, הגיד [אדמו"ר הרש"ב] לי [אדמו"ר הרי"צ]: תקוותי חזקה כי השונא⁷⁴
[הקיסר וילהלם] לא יבוא הנה, וגם מצבאינו לא יהיו פה, המזיקים, ורק מה טוב
הי' אם לא הי' בא השונא כלל בכל הנגב הזה, האלקים אשר רוממהו ועזרהו,
הוא ישפילו, ויתנהו למרמס, ויתן רחמנות בלב מלכינו [הצאר ניקולאי]⁷⁵
לרחם עלינו בהנדרש לנו ולהרים קרן הדת והתורה.

החסיד ר' מאיר שמחה חן, שהיה נוכח באסיפה שהתקיימה בראשות אדמו"ר הרש"ב
בליובאוויטש ועסקה בשאלת עזיבתו את העיירה, זכר את המשפט הבא שיצא מפי
הרבי⁷⁶:

עס איז ידוע אז מהאט אראפגינומען צעהן יאר [ידוע שנטלו 10 שנות חיים]
מאדמו"ר הזקן על שלא הקדים לברוח מנפוליאון.

71. השווה לנפוליאון: "מפני תכלית שנאתו אליו [אל נפוליאון] הוחלט אצלו [אדמו"ר הזקן] לברוח, באמרו
טוב לי מות מחיים תחתיו. . . אך לא רצה בשום אופן לשכון אפי' יום א' תחת ממשלתו" (שם, עמוד לט).
72. וצריך עיון מזיכרון לבני ישראל שם, עמוד ע, בשלילת עזיבת ליובאוויטש גם אם תיכבש ע"י וילהלם:
כ"ק אדמו"ר נבג"מ דיבר אודות ההעתקה מליובאוויטש, והביע חו"ד הקדושה: א. אמר שהוא חושב
שהאשכנזי לא יקח את העיר ליובאוויטש. ב. גם אם יקח את העיר, הוא חושב שלא ישלטו שם בחזק כמו
שהיא מדינתם, ויוכלו ללמוד [לכאורה הכוונה: חרף מצב המלחמה] עכ"פ קבוצות של חמשה-חמשה או
יותר בבתיים. ג. אם גם זה לא יעלה, אז הוא חושב שהגבול לא יהי' גבול חזק, ויוכלו לעבור דרך הגבול
ולצאת מתחת ממשלתם. אמנם להעתיק מליובאוויטש, "דער אור וועט זיך דאך פעלן", ודיבר עוד איזה
דברים בזה.

73. מבית הגנזים שם, עמוד לא.

74. השווה לנפוליאון: במכתבו הידוע (אגרות קודש אדמו"ר האמצעי שם, עמוד לב ואילך) משתמש
אדמו"ר האמצעי כמה פעמים בכינוי "השונא" כלפי נפוליאון.

75. לקבלת האיוון הנכון בייחס אדמו"ר הרש"ב לצאר הרוסי, ראוי גם לצטט דבריו שלו מתקופה זו ממש.
וכך כותב הגה"ח ר' יעקב לנדא במכתבו לכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע (גאון יעקב, תשע"ב, עמוד
99): בחורף תרע"ו, כשנשלחתי ע"י כ"ק רבינו [הרש"ב] נבג"מ לתור את המקומות שגלו שמה אחינו בני"י
מסביבות פלך קובנא וכו' ע"י גזירת השלטון הצאר בזמן המלחמה העולמית הראשונה ולראות מצבם
הרוחני שם במקומות החדשים, נצטייתי מאת כ"ק רבינו להביא בפני כ"ק את מפת מסילות הברזל כדי
לקבוע את מסלול הנסיעה שלי, וכאשר כ"ק הסתכל במפה וראה כי עיר ציאלבינסק היא מרוחקת עד קצה
השני מראסטוב-דאן, הביע את תמהונו ואמר: אזוי וייט איז ציאלבינסק? זיינען זיי ניט אומגערעכט ואס
זיי זאגן אז מען דארף די לאנד אביסל קלענער מאכן און די קאפ אביסל גרעסער מאכן, ביי אזנער קייסר
[הם] (מתנגדי הצאר. לא ברור אם מבית או מחוץ) אינם טועים במה שאומרים שיש להקטין את המדינה
ולהגדיל את ראשו של הצאר].

76. המסע האחרון שם, עמוד 129 בשם נכדו החסיד ר' בערקע חן.

ציון כ"ק אדמו"ר הרש"ב ברוסטוב, יותר מ-1,000 ק"מ מליובאוויטש (מויקיפדיה)

ציון כ"ק רבינו הזקן בהאדיטש, יותר מ-500 ק"מ מליאדי (מויקיפדיה)

ובמכתב שכתב אדמו"ר הרש"ב עצמו בכ"ז תשרי תרע"ו⁷⁷ מנגיד הוא את ה"חיל שלנו" [צבא הצאר] אל מול "אויבינו האשכנזי הארור":

ויהי השי"ת בעזר החיל שלנו [צבא הצאר] להיות ידם בעורף אויבינו האשכנזי הארור ולגרשו ולהכחידו כלה מארצינו, ולא יהי' לו עוד תקומה.

•

ביום ראשון ט"ז מר-חשוון תרע"ו עזב אדמו"ר הרש"ב, יחד עם בני ביתו, את ליובאוויטש, ולאחר טלטולים, קבע את מושבו ברוסטוב שעל נהר דון, משם הנהיג את החסידים בתקופה הרת עולם - המלחמה העולמית והמהפכה הבולשביקית - ושם מנוחתו כבוד.

במקביל, גרמניה הקיסרית ספגה מפלה בשדה הקרב, הקיסר וילהלם השני נאלץ להתפטר ולגלות להולנד, שם מת ברביעי ליוני 1941, ט' סיוון תש"א, בעיצומה של מלחמת העולם השנייה.

•

תם ולא נשלם עד ש"יעמוד מלך מבית דוד", "מלך שאין על גביו אלא ה' אלוקיו", בגאולה האמיתית והשלמה, במהרה בימינו ממש.

77. אגרות קודש שלו חלק ה, קה"ת, ברוקלין, תשמ"ז, עמוד נה.

